

ВЯРТАННЕ У ТРАСЦЁНУ

Нашай крытыкай ужо не раз адзначалася тэндэнцыя да філасофскіх пошукаў сучаснай прозы. Што такое сам чалавек? Навошта ён жыве? Што яму трэба? Да чаго імкнецца? Гэтыя і многія іншыя агульначалавечыя пытанні хвалююць цяпер у аднолькавай ступені і пісьменнікаў «ваеннай прозы», і «вяскоўцаў ў».

«Птицы привязаны к местам, где они родились и выросли», — гэтыя словы, узятыя з падручніка заалогіі, Г. Папоў зрабіў эпіграфам да апавядання «Глухие птицы», што адкрывае яго новую кнігу. Не, гэта нават не апавяданне, гэта свайго роду лірычная замалёўка, прыгуча-праграма, якая дапамагае зразумець як кампазіцыю зборніка ў цэлым, так і яго змест, вызначыць вышэйшую ступень чалавечай маралі, сфарміраванай сялянскай працай, укладам вясковага жыцця, кроўнай сувяззю з зямлёю, са «сваім» сасновым борам, даламі, лагамі.

...Сямігздовы хлопчык Ягорка прачынаецца на полі і бачыць знаёмых птушак: «Две взрослые (самец і самка) и несколько крохотных темных комочков, сбившихся в кучу». Ён нават не ведае назвы гэтых птушак, яму проста прыемна іх бачыць, і ён задаволены.

Але вось мінае «восемь или девять лет. Егорка опять на лаше, в логах, на берегу пруда». Свет прыроды значна пашырыўся: мы ўжо ведаем, што былых дзюх дарослых птушак называюць нырками, чуюм, як пляюць івалгі, «стонут удды»...

«Проходит еще много-много лет... целая вечность! Егорка, которого теперь все зовут Егором Ивановичем, снова в родном краю, в родной деревне.

— Куда же поедем?

Кудалі Канечна, в лога! Спачала в лога, а потом куда угодно, хоть на край света».

Ён зноў ходзіць па беразе сажалкі, бачыць тых жа ныркоў («а по-книжному — рогатые или красношейные поганки») і думае «об их слабой преданности родным местам», спрабуе разгадаць, высветліць прычыну гэтай адданасці. Вось жа лятаюць, і далёка лятаюць, можа, у Індыю, а можа, у Кітай, а вясно—зноў сюды, да гэтай несамавітай, што згубілася ў сухыя стэпу, лужыны. І хаця не ўсім удаецца дасягнуць родных берагоў, яны ўсё роўна ляцяць. «Глухие птицы! — грустно усмехается Егор Иванович, а сам все ходит взад-вперед по лощине, гладит рукой лопухи, дышит и не может надышаться терпким, щемлящим душу степным воздухом».

Вось яна — стрижневая думка аб непарыўнай сувязі чалавека са сваёй зямлёй. Адказ на яе прагучыць у заключнай аповесці зборніка. Для таго, каб адказаць на гэта пытанне, лірычны герой павінен прайсці доўгі шлях, цэлае жыццё, нялёгкае, поўнае барацьбы з самім сабою і акалічнасцямі, г. зн. стэць чалавекам сталым, назапасіць неабходны жыццёвы багаж. Але—гэта потым, гэта будзе ў аповесцях, а спачатку Г. Папоў вырашыў пашырыць паняцце поля, сасновага бору, стварыць цыкл апавяданняў з жыцця стэпавага сяла, хоць кожны з твораў і ўяўляе самастойнае цэлае.

Г. Папоў здолеў паказаць нам вёску і знутры, і вачамі прыезджых людзей. Цяпер чытачу сталі бліжэйшыя і зразумелыя такія дарагія для лірычнага героя яго далы і лагі.

А вось і сам герой — малады практыkant-медык Павел Капусцін (апавесць «Дола»). Апошнія перадаенныя гады... і на людзей, і на акалічнасці мы глядзім вачамі 19-гадовага героя, ад асобы якога вядзецца расказ. Гэта яшчэ крыху наўны юнак, які захапляецца больш паззіяй, чым медыцынай, хаця і абавязак медыка выконвае з задавальненнем. І што характэрна: Паўла Капусціна мы толькі адзін раз наглядзелі ў яго рабочым кабінце, у асноўным жа ён заўсёды на людзях, на полі. Ён мог гадзінамі «бродить по полям и лесам». А стэп! Роўны, гладкі, з кавыль-травою, ён пастаянна вабіў Паўла да сябе, у ім ён бачыў шырыню і прастору, волю вольную. Стэп — гэта «затоенная, никем

не разгаданная печаль — то ли о прошлом, то ли о будущем,—кто знает». Ёсць і ў Капусціна смутак, такі ж лёгкі, і нават прыемны, такі ж шырокі і свабодны, як стэп — любоў да Людмілы Іванаўны, белой жонкі «варага народа». Капусціна мала цікавяць складаныя перыпетыі тых гадоў, ён увесь у сабе, у сваіх пачуццях, грамадскі бок жыцця застаўся за радкамі.

Зусім інакш ставіцца да стэпавага пейзажу прыезджа гараджанка Людміла Іванаўна. Яна не бачыць усёй гэтай прыгажосці, не адчувае яе — таму і няма ў яе цеснага кантакту з сялом, яе тут проста шкадуюць, магчыма, нават паважваюць, але ўсё роўна яна тут чужая.

...Мінула ўсяго некалькі гадоў. Мы сустракаем героя Г. Папова на пыльных дарогах вайны. Камандзір аддзлення санітарна-хімічнай аховы ваенфельчэр Асокін («На дороге»). Трэба адразу заўважыць, што апавесць гатава менш за ўсё ўдалася пісьменніку. Ёсць тут проста інфармацыя аб ласпяхова праведзенай ваеннай аперацыі ваенфельчара Асокіна, ёсць ахвяры, шмат ахвяр — адным словам, ёсць усё, што было ў першыя месяцы вайны, але няма галоўнага — унутранага болю, абостранага чалавечага болю, не адчуваецца драматызму сітуацыі, не адчуваецца трагізму.

Затое шмат страху, разгубленасці (камбат Харчук), жадання схавання, ператварыцца ў кузурку (санітар Смольнік). Ды і сам Асокін выглядае далёка не героем (сіана ў сілепсе), хвая і апаўдавае яго аўтар акалічнасцямі, якія склаўся Моцнае пачуццё ў чытача выклікае толькі сіэна геральчыні Гібелі і пахванання Волкава.

...Мінула шмат-шмат гадоў. Эстафета часу цяпер перададзена сур'ёзнаму чалавеку, прафесару-нейрахірургу барышаў Аляксею Пятровічу («Память»). Тут таксама прысутнічае вайна, але толькі ў форме ўспамінаў, высветленая часам і свядомасцю сталага чалавека, яго болем, ганьбай, памяццю.

У сябе ў клініцы прафесар сустракаецца з хворым Казаковым. Прозвішча гэтае яму нагадала адзін прыкры выпадак. У час вайны, неяк разгубіўшыся, паддаўшыся мінутнай слабасці, Барышаў пакінуў цяжкапараненага, таксама Казакова, на полі бою, пакінуў немцам... Што з таго, што сённяшні хворы Казакоў чегой? «Гораздо важнее—помнит или не помнит он сам, Барышев». Вось што галоўнае.

Прафесар Барышаў добра ведае, чаго пакутуе. Ведае ён і тое, што яму трэба шукаць. Не забыцца, не, а ўваскрэсення, той унутранай сілы, маральнай апоры, якая раптам пачала ўцякаць з-пад ног. Больш дакладна, яму неабходна сутыкненне з тым першародным, а яно не тут, не побач з ім, а там, у сасновым бары, яго бары, яго далях і пугат. Але гэта хутэй за ўсё не ўсвядомленая, а інтуітыўная цяга, унутраны штуршок: хутэй туды... у Трасцёну, на зямлю сваіх продкаў.

«Поездка в Трасцёну» — заключная апавесць у кнізе. Тут вострая публіцыстыка чаргуецца з даверлівай споведдзю, гістарычныя даведкі з роздумам лірычнага героя. Ад гісторыі аднаго канкрэтнага жыцця да цэлага роду Твэрытнёвых, Клішыных, Муратавых, а ад іх і праз іх — да ўсяго таго безыменнага люду, які абжыў землі ад Пярмі да Урала і Сібіры-матужны. Мяккі гумар першых апавяданняў поўнасцю выцеснены шчырым сумам, дакорам пароднай памяці і нават самой гісторыі ад асобы тых, якія былі, якія «...жили, страдали и радовались, любили и растлили смеху, бунтовали... совершили величайшую из революций», але якіх «разве упомянуть». Аднак менавіта перад імі, якіх «разве упомянуть», на закінутых могілках і скіліў галаву герой, а завядно і аўтар.

Вось і прывёў Г. Папоў свайго героя да разумення — пачуццём, розумам — пытанню, што трывожылі яго ўпачатку, да ўсвядомлення неадольнай сувязі, кроўнага сваяцтва з родным месцам, з усёй «отчиной», такой неабходнай для чалавека. «Каждый из нас остается там, где родился», — гэта вельмі важна ведаць, але яшчэ больш важна—памятаць. А яшчэ — адчуваць! Як адчуваюць птушкі...

Г. Папоў. Поездка ў Трасцёну. Апавяданні і апавесці. На рускай мове. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1977.

Валянціна ЛОКУН.